

Jonson ei kaihdakaan tuomasta esiin sellaisia Söderblomin persoonallisuuden piirteitä, jotka aikanaan aiheellisesti ärsyttivät kollegoita. Esimerkiksi suuri itseluottamus, taipumus teatraalisuuteen ja jopa tietty pragmaattisuus olivat tällaisia ominaisuuksia. Kuva pienestä säteileväkasvoisesta miehestä on humaani ja liikuttavakin. Silti jotakin Söderblomista yksityishenkilönä jää yhä kätköön. Tämä johtuneekin pääosin siitä, että perhe on tähän päivään asti varjellut yksityistä arkistoaainestoa. Söderblom ja hänen vaimonsa Anna saivat yhteensä 12 lasta, eikä isä mitään ilmeisemmin kyennyt antamaan kovin runsaasti aikaa perheelleen. Yhden tyttären viittaus turvatomuuteen, joka oli leimannut hänen lapsuuttaan, on paljonpuhuvaa.

Mikä sitten oli Söderblomin elämäntyön keskeisin saavutus? Miksi hän yhä saa osakseen tällaista huomiota? Ansaitseeko hän sen?

Kirjan luettuani olen entistä varmempi, että hän sen ansaitsee. Söderblom oli poikkeuksellisen idearikas, määrätietoinen ja energinen. Hän uskoi asiaansa ja näki kristinuskon merkittävänä voimatekijänä maailmassa, sen kaikessa konkreettisuudessa tapahtumisessa: politiikassa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, kulttuurissa. Jotta kristilliset kirkot voisivat toimia paremmin ihmiskunnan hyväksi, niiden tuli hänen mielestään yhdistää voimavarojaan, katsoa samaan suuntaan, unohtaa näkemyserot, kantaa yhdessä vastuuta, rukoilla yhdessä ja yhteyden merkinä myös saada jakaa yhteinen ehtoollispöytä.

Jonson pitää huolta siitä, ettei Söderblomin ekumeeninen ohjelma näyttäytyä lukijoille puhtaasti eettisenä tai humanitaarisena. Sitä se ei varmasti ollutkaan, vaikka Söderblom ei jaksanut innostua dogmaattisesta keskustelusta ja vaikka hänen oikeaoppisuuttaan epäiltiin sekä Ruotsissa että esimerkiksi naapurimaassa Suomessa. Virkaveli, arkkipiispa Gustaf Johansson katkaisi välit Söderblomiin 1920-luvun lo-

pulla, koska katsoi tämän kieltäneen ruumiin ylösnousemuksen. Tämä ja monet vastaavat episodit ovat osin vääriä tulkintoja. Osittain niissä oli kyse sellaisista kristinuskoon liittyvistä tulkintaeroista, jotka ovat tuttuja myös meille tämän päivän teologeille.

Kirjaa sävyttää Söderblomin suunnaton idealismi, usko rauhan pysyvyyteen, jos sitä yhdessä ajetaan. Hänen varauksellinen kantansa nationalismin mainitaan useita kertoja. Tämän aihepiiriin osalta on tosin olemassa myös hieman toisenlaisiakin tulkintoja. En itsekään ajattele, ettei Söderblom olisi ollut täysin vapaa ruotsalaisen nationalismin hengestä – olivathan Ruotsin suurvalta-ajan kuninkaat, erityisesti Kustaa II Aadolf, hänen suuria idoleitaan aina kuolemaan asti. Joka tapauksessa Söderblom ajoi rauhaa ja toivoi aseistariisuntaa, joskaan täyttämättä pasifismia hän ei Jonas Jonsonin mukaan milloinkaan edustanut.

Jonsonin kerronta on elävää; se rönsyää jonkin verran mutta pitää lukijan vireänä. On hienoa, että tämä aiemmin ruotsiksi ilmestynyt Söderblom-elämäkerta voi englanninkielisenä saavuttaa lukijoita, niin teologeja kuin muitakin kirkko- ja aatehistoriasta sekä ekumeenisesta yhteistyöstä kiinnostuneita, kautta maailman. Suomessakin se luultavasti tavoittaa lukijat paremmin kuin alkukielinen versio.

Teosta ei ole nootitettu, mutta siinä on varsin perusteellinen kirjallisuusluettelo. Kirjansa lopulla tekijä perustelee noottien pois jättämistä sillä, ettei hänen kirjansa varsinaisesti sisällä uutta tutkimustietoa. Ehkä näin on. Silti väite on mielestäni turhan vaatimaton. Vaikka Jonson ei kenties juuri tuo esiin uusia dokumentteja Söderblomin elämästä ja toiminnasta, kyseessä on vahva tutkimus, joka perustuu laajaan lukeneisuuteen. Itsenäiseksi ja omaperäiseksi kirjan tekee se, että tekijä hyödyntää aiempaa tietoa uudella tavalla. Hän korostaa, painottaa ja yhdistää asioita itsenäisesti. Teos

antaa mielestäni uudenlaisen, monipuolisemman ja ehkä myös särisemmän kuvan monien aiempien tutkijoiden palvomasta suuresta ekumeenisesta vaikuttajasta.

AILA LAUHA
PROF.

LARS LEVI LAESTADIUS
The Lunatic: An Insight into the Order of Grace. Transl. Anders Strindberg.
Haparanda: Biblioteka Laestadiana 2015. 893 s.

Rovasti Lars Levi Laestadius (1800–1861) uskonnonfilosofisen pääteoksen *Dårhusjonetin* tie suuren yleisön ulottuville oli ”suuri seikkailu”. Menemättä yksityiskohtaisemmin teoksen käsikirjoitusten vaiheisiin on hyvä huomata, että osia kirjasta julkaistiin suomeksi käännettynä jo vuosina 1905–1907 ja 1910–1911 J. F. Hellmannin toimittaman *Kolkuttaja*-lehden liitteenä. Merkittävä osa teoksesta ilmestyi alkukielellään kirkkoherra Erik Bäcksbackan toimittamana Suomen kirkkohistoriallisen seuran (SKHS) sarjassa vuonna 1949. Kun teologian lisensiaatti Bengt Åberg oli vuonna 1961 löytänyt Uppsalan yliopiston kirjastossa olevasta professori Waldemar Rudinin kokoelmasta aikaisemmin tuntemattoman teoksen alkuosan, voitiin koko teos saattaa julkisuuteen. Niinpä *Dårhusjonetin* viimeinen osa ilmestyi SKHS:n sarjassa vuonna 1964 Åbergin johdannoilla ja tieteellisellä apparaatilla varustettuna. Kirkkoherra Lauri Mustakallion kääntämä suomenkielinen laitos *Hulluinhuonelainen* ilmestyi puolestaan vuonna 1968. J. F. Hellmannin käännöksen pohjalta julkaistiin aikanaan Yhdysvalloissa englanninkielisenä versiona osa *Hulluinhuonelaista*.

Vuonna 1997 SKHS ja Haaparannassa toimiva Stiftelsen Laestadiana julkaisivat uudelleen aikaisemmat

vuosien 1949 ja 1964 ruotsinkieliset laitokset yhtenäisenä teoksena. Viime vuosikymmenten aikana sekä Laestadius että hänestä nimensä saanut uskonnollinen herätysliike ovat saaneet yhä enemmän myös kansainvälistä huomiota. Erityisesti Laestadiusen saarnakokoelmia on julkaistu useillakin kielillä.

Vuonna 2015 Stiftelsen Laestadiana julkaisi koko *Hulluinhuonelaisen* laitoksen englannin kielellä. Käännöksen julkaisemisessa oli Lars-Erik Wikbergillä tärkeä rooli. Käännöstyön teki filosofian tohtori, pastori Anders Strindberg, joka asuu Yhdysvalloissa. Hän aloitti kääntämisen jo vuonna 2005. Käännöstyön pohjana oli *Dårhusjonetin* vuoden 1997 laitos.

Hulluinhuonelaisen englannin-kielinen käännös mahdollistaa tutustumisen Laestadiusen teologiseen ajatteluun globaalilla tasolla. Lauri Mustakallio totesi vuonna 1968 suomentamansa *Hulluinhuonelaisen* alkusanoissa, että koko teoksen ruotsinkielisen laitoksen ilmestyttyä vuonna 1964 oli ”erämaassa huutavan ääni vihdoinkin tullut ’viisaiden’ korviin”. Englanninkielisen laitoksen ilmestyttyä tämä luonnehdinta on vieläkin perustellumpi.

Strindbergin valitsema käännös *Dårhusjonetille* on *The Lunatic* (mielisairas, hullu). Muitakin vaihtoehtoja on aikaisemmin käytetty: Aila Foltz on käyttänyt termiä *Inmate of Madhouse* (hullujenhuoneen asukki). Miriam Yliniemen käännös on *The Bedlamite* (mielisairas). Laestadiusen viesti menee kyllä englanninkieliselle lukijalle perille millä tahansa mainituista termeistä.

Laestadiusen paljon käyttämän termin ”passio” (intohimo) Strindberg kääntää sananmukaisesti ilmaisulla ”passion”. Ratkaisu on oikea. Kääntäjälle on nostettava joka tapauksessa hattua, sillä Laestadiusen tekstin kääntäminen englanniksi on haastava tehtävä. ”Rovasti” oli tunnetusti teologisenä ja uskonnonfilosofisena ajattelijana ja sano-

jen käyttäjänä harvinaisen omaperäinen. Pidän myös merkittävänä aate- ja teologianhistorian kannalta sitä, että Erik Bäcksbäckin aikanaan laatima luettelo Laestadiusen *Hulluinhuonelaisessa* käyttämästä kirjallisuudesta on julkaistu teoksen liitteissä.

Joka tapauksessa *Dårhusjonet* oli Laestadiusen teologinen pääteos, jossa hän pyrki avaamaan oman uskonnollisen ajattelunsa juuria. Periaatteessa tieteelliseksi tutkimukseksi tarkoitettu kirja oli kirjoitettu sivistyneitä ja ”puolisivistyneitä” varten, jotta he saisivat ymmärrystä rajusti levinneestä uskonnollisesta kansanliikkeestä, josta oli liikkunut epämääräisiä huhuja. ”Pohjolan pasuuna” halusi tuoda esille, että hänen saarnojensa taustalla oli aate, selkeä systeemi, joka perustui psykologisiin tutkimustuloksiin. Laestadius antoi luonnontieteilijänä tietoisesti arvoa empiirisille tieteille.

Hulluinhuonelainen on samalla lestadiolaisuuden ja pietismin apologia. Laestadius viittaa kirjassa runsaasti Lutheriin. Niin ikään ”pietismin isä” Philipp Jakob Spener oli hänelle tärkeä uskonnollis-teologinen auktoriteetti. Lestadiolaisuuden oman myöhemmän itseymmärryksen kannalta taas on mielenkiintoista se, ettei Laestadius teoksessaan kertaakaan edes mainitse herrnhutilaisuuden perushahmoa Nicolaus Ludwig von Zinzendorfia. Laestadius tunsi jonkin verran myös patriistikkää. Siitä ovat osoituksena lyhyet maininnat Augustinuksesta ja Origeneesta. Kaiken kaikkiaan Laestadius oli pietismin puolustaja.

Nuori systemaattikko Lauri Häikola arvioi ruotsalaisen Gustaf Dahlbäckin Laestadius-aiheisen väitöskirjan *Teologisessa Aikakauskirjassa* vuonna 1950. Häikola pohti myös tutkimuskohteen suhdetta Lutheriin. Hänen mukaansa Laestadiusen teologiset linjaukset tulivat ”kai-kissa ratkaisevissa kohdissa lähelle uskonpuhdistuksen aikaisten spiritualistien näkemystä”. Hän näki yhtäläisyyden Laestadiusen käyttä-

män taivaallinen passio -käsitteen ja niin sanotun ”sisäisen sanan” välillä. Häikolan esittämä Laestadiusen teologinen arviointi oli virheellinen. Lähteiden perusteella Laestadius on syytä sijoittaa kirkkohistoriallisessa mielessä nimenomaan speneriläisen pietismin ketjuun.

Laestadiusen syntymän 200-vuotismuistovuosi 2000 nosti hänet erityisesti pohjoiskalottialueella laajaan julkisuuteen. Häneen kohdistunut tieteellinen ja kulttuurinen mielenkiinto on viime vuosikymmeninä ollut silmiinpistävä laaja. Samalla on kuitenkin pantava merkille, miten erilaisiin ja yllättäviin yhteyksiin hänet on vedetty. Jos Paavo Ruotsalaisen historiakuva on saanut yli sadan vuoden aikana hyvin erilaisia ja kunkin ajanjakson sävyttämiä merkityssisältöjä, on osittain samaa havaittavissa Laestadiusen jälkimaineessa. On aivan perusteltua kysyä, kuinka monet Laestadiusta tieteellisesti tai taiteellisesti tulkitsevat nimmekkätkin henkilöt todella tuntevat hänen teologiansa ydintä.

Mielestäni avain Laestadiusen teologiaan löytyy juuri *Dårhusjonet*-teoksesta. Siksi Stiftelsen Laestadiana on tuottanut merkittävän kulttuurityön, josta on annettava vilpittön tunnustus.

JOUKO TALONEN
PROF.

PAAVO AHONEN
Antisemitismi Suomen
evankelis-luterilaisessa
kirkossa 1917–1933. SKHST
233. Helsinki: Suomen
kirkkohistoriallinen seura
2017. 393 s.

Paavo Ahosen väitöskirja avaa uuden lehden suomalaisessa juutalaisuudentutkimuksessa, sillä se on ensimmäinen kattava tutkimus, joka keskittyy Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä esiinty-